

велике научне вредности. Захваљујући разноврсним темама које аутор отвара и анализира, као и јасноћи израза којом се одликује његов стил писања, реч је о књизи која није намењена искључиво научној заједници, већ и широј читалачкој публици. Будући да је тема билатералних односа постављена у шири, глобални контекст, њеном анализом не добија се само темељна реконструкција југословенско-румунских односа већ се и унапређује разумевање југословенске дипломатије у годинама које су представљале

прекретницу у спољнополитичкој оријентацији и унутрашњем уређењу Југославије. Како су југословенско-румунски и српско-румунски односи и у каснијем периоду наилазили на бројна искушења, такође често подстакнута међународним процесима и спољним фактором, Митровићева монографија представља солидну основу за будућа проучавања билатералних односа двеју страна.

Милан МИЛЕНКОВИЋ

Hrvoje Petrić, Tomislav Brandolica. *Ekonomska zbilja je crvena nit povijesti: hrvatska historiografija i ekonomska historija*.

Zagreb: Filozofski fakultet u Zagrebu – Centar za komparativnohistorijske i interkulturne studije; FF press, 2024, 211.

„Глобална повијесна линија, та црвена нит повијести, ипак је економска збиља” биле су речи хрватског економисте Анђелка Руњића, објављене у једном часопису (1974), које су аутори књиге коју приказујемо преузели за назив свог дела – желећи да истакну значај економске историје. Термин *економска историја* писци овог дела су посматрали врло широко, обухвативши више десетина појмова као што су: трговина, занатство, пољопривреда, сточарство, порез, саобраћај, индустрија, рударство, шумарство, лов, метрологија, банке, кредити, јавне финансије, радништво, предузетништво, власништво, задругарство итд. Међутим, ова публикација није посвећена економској историји, односно, она је

посвећена историји економске историје, у оквирима хрватске историографије. Иако су аутори истакли да није могуће написати „тоталну” историју писања економске историје (*Uvod*, стр. 11), они су ипак пружили једну синтезу, добар преглед развоја ове дисциплине сабирајући најзначајније тренутке, догађаје, факторе, институције и појединце који су обликовали економску историју на простору данашње Хрватске од 19. до 21. века. Сложили бисмо се са констатацијом др Мире Колар-Димитријевић да овај рад има карактер „кратког уџбеника” економске историје, односно њеног развоја у Хрватској (*Појовор*, стр. 169).

Аутори књиге су др Хрвоје Петрић (1972) и мср Томислав Бран-

Ђолица (1988). Колега Петрић је редовни професор на Одсеку за повијест Филозофског факултета у Загребу, уредник часописа *Подравина и Економска и екохисторија*, председник Друштва за хрватску економску повијест и екохисторију, потпредседник Друштва за хрватску повјесницу, члан управног одбора Азијског удружења за повијест околиша, аутор неколико књига и бројних чланака у којима се, између осталог, бави и економском историјом. Колега Бранђолица је сарадник у Знанственом заводу Факултета хрватских студија у Загребу, члан Друштва за хрватску економску повијест и екохисторију, аутор више радова посвећених хрватској модерној и савременој историји и историји историографије; више година је радио као архивист у Хрватском државном архиву. Рецензенти ове публикације су академик Драгутин Фелетар (истакнути истраживач економске историје, пре свега историје предузећа), др Мира Колар-Димитријевић (према речима аутора: „доајенка хрватске економске историје”) и др Ивица Шуте (професор на Филозофском факултету у Загребу).

Књига садржи кратак *Прегљовор* у коме су аутори истакли да се ова публикација темељи на једном тексту Хрвоја Петрића из 2014. године који је, у процесу дугогодишње сарадње историчара из две генерације хрватске историографије, знатно измењен и допуњен аргументацијама, анализама, библиографским јединицама и

другим материјалима. Књига садржи два поглавља: *Хрвајска историографија и економска хисторија* и *Разјовори*. Др Мира Колар-Димитријевић је написала *Појовор* (на 8 страна). На крају књиге су приложени попис сликовних прилога (28), индекс имена (328) и списак коришћених извора и литературе. Аутори су користили архивску грађу похрањену у Хрватском државном архиву (личне фондове Игора Карамана и Јосипа Матасовића, као и новинску документацију *Вјесника*), приватном архиву Мира Колар-Димитријевић, као и документацију Центра за економску и социјалну повијест Завода за хрватску повијест (Загреб), Друштва за хрватску економску повијест и екохисторију (Загреб), Одсека за повијест Филозофског факултета Свеучилишта у Загребу и Секције за господарску повијест Хрватског националног одбора за повјесне знаности (Загреб). Петрић и Бранђолица су користили и периодичку (5 наслова), објављене изворе (23) и литературу (396 наслова). За написаних 75 страна (прво поглавље, без енднота) аутори су искористили чак 396 наслова књига и чланака, што чини просечно 19 наслова по страници. Наведени списак може послужити као својеврсна библиографија наслова који се односе на економску историју и историју економске историје на простору данашње Хрватске. У списку литературе се могу наћи и поједини наслови објављени ван овог простора.

Прво поглавље *Хрвајска историографија и економска историја* (стр. 15–110) хронолошки је подељено и аутори своју скицу развоја економске историје у оквирима хрватске историографије започињу са „првим корацима”, односно са периодом пре 1918. године. Упркос снажном утицају немачке историографије, доминацији политичке историје, усмерености историчара на проучавање државности, догађаја и славних личности, крајем 19. и почетком 20. века почињу да се јављају „у трговима” елементи културне, друштвене и коначно – економске историје. Појављују се елементи економске историје у делима Тадије Смичикласа, Фрање Рачког, Ивана Крститеља Ткалчића, Франа Врбанића и других. Међутим, како је наведено у књизи, економска историја се на прелазу ових векова развијала углавном у оквирима локалне историје. Локални историчари су своје „јунаке” проналазили у предузетницима, трговцима, велепоседницима, а не у краљевима и војсковођама.

Период од 1918. до 1945. године обележили су, према мишљењу аутора, индивидуални доприноси: Јосипа Матасовића, Грге Новака, Рудолфа Бићанић, Јосипа Лакатоша, Рудолфа Хорвата, Мије Мирковића и других. Поред текстова посвећених економској историји, у овом периоду се појављује и прва монографија из економске историје у хрватској историографији (Grga Novak, *Split u svjetskom prometu*, Split, 1921), затим часописи

који подстичу истраживања економске историје (нпр. *Narodna starina*), откривају се нови извори, одбрањен је један докторат са темом из области економске историје (на Економско-комерцијалној високој школи у Загребу, 1932), оснивају се Економски факултет у Загребу (1920) и Економски институт (1939). Аутори су истакли и да је на повећање интересовања за теме из економске историје у међуратном периоду утицала и Велика економска криза. На крају овог одељка дат је кратак осврт на не много плодан период за економску историју – период Другог светског рата.

Период од 1945. до 1960. године обележила је „изградња институција”. Економска историја се развијала на Правном факултету у Загребу, пре свега захваљујући Рудолфу Бићанићу, на Економском факултету у Загребу где је предавања држао Мијо Мирковић и у Југославенској академији знаности и умјетности. У овом периоду је основано и Повијесно друштво Хрватске (1947), које је покренуло важан часопис *Хисторијски зборник*. Основан је и Институт за историју радничког покрета који је 1969. године покренуо *Часопис за савремену историју*. „Доба институционализације” истраживања економске историје завршило се, према речима аутора, формирањем темељне организационе инфраструктуре у Хрватској утемељењем наставе економске историје на Филозофском факултету у Загребу где је наставу држао Игор Караман. По-

ред Карамана, који је био својеврсни наследник Мирковића и Бићанића (преминули 1960-их) у улози водећег истраживача економске историје, у овом периоду су се појединим сегментима економске историје бавили и Мирослав Брандт, Мирјана Грос, Мирослава Деспот и други. Аутори нису пропустили прилику да напомену да је с променама након Другог светског рата дошло и до промена у посматрању прошлости и њеном проучавању.

Петрић и Бранђолица су већ у наслову потпоглавља истакли да је економска историја у периоду од краја 1960-их до почетка 1990-их била „у пуном замаху”. У неколико институција се проучава економска историја, појављује се више истраживача (Томислав Раукар, Мирослав Бертош, Игор Караман, Јосип Лучић, Јосип Адамчек, Иван Кампуш, Мира Колар-Димитријевић, Зденка Шимончић-Бобетко, Владимир Стипетић, Драгутин Фелетар и други), шире се видици економске историје, развијају се часописи, повећава се број докторских дисертација са темама из економске историје, прихватају се поједини утицаји из иностранства (француска школа *Анала*, италијански истраживачи).

На почетку потпоглавља *Усијњени интереси у иллурализму шема: од почетка 1990-их до данас* аутори истичу да је у овом раздобљу дошло до тематске и просторне „дисперзије” истраживања у читавој хрватској историографији, као и да је економска историја „више била локалног

хоризонта”. Одласком јаким носећих личности изостала је јасна линија наслеђивања одговорности, знања, компетенција. Економска историја је слабила и у институцијама – економска историја није сачувана као самостални предмет на Филозофском факултету у Загребу, а дошло је и до укидања наставе економске историје на Економском факултету. Изгледало је као да је то дисциплина „којој бежи њезина будућност”, навели су Петрић и Бранђолица. Међутим, према њиховом мишљењу била је то пре транзиција него криза, будући да интересовање за проучавање економске историје није нестало, већ се, напротив, по појединим параметрима, чак и повећало (нпр. повећао се број одбрањених магистарских радова и докторских дисертација са темама из економске историје). Караман је, пре смрти, наставио са радом. Низали су се радови Мира Колар-Димитријевић. Прилоге посвећене економској историји објављују и Шиме Перичић, Маријана Матицка, Милан Врбанус и други. На самом крају овог поглавља аутори пишу о будућности економске историје у оквирима хрватске историографије закључујући да су данас могућности за развој нових нараштаја стручњака који би се бавили економском историјом „највероватније боље него икад прије”, али и да има места за „позитивне помаке”.

У другом поглављу књиге *Разговори* (стр. 115–168) могу се пронаћи разговори са Иваном Ерцегом (1919–

2017), Миром Колар-Димитријевић (1933), Маријаном Матицком (1942–2018), Томиславом Раукаром (1933–2020) и Владимиром Стипетићем (1928–2017), који су према оценама аутора кључне личности хрватске економске историје. Они су у интервјуима (спроведеним 2013. и 2014. године) говорили о мотивима и факторима који су утицали да се баве (економском) историјом, о својим узорима, формалним и неформалним менторима, о условима њиховог школовања и рада, о својим делима, о проблемима са којима су се истраживачи у периоду њиховог зенита суочавали, о разликама између периода њиховог зенита и периода када су интервјуисани итд.

Читање личних прича наведених личности отвара многа важна питања за занат историчара, а истовремено наводи читаоца на различите врсте компарација. Најпре се намеће компарација између самих ових истраживача. На пример, док је Ерцег истицао да „треба искрено рећи” да је економска историја била врло мало под утицајем комунистичког режима јер комунисти нису имали смисла за истраживање економске историје – они су се више бавили политичком историјом (стр. 118); Мира Колар-Димитријевић је истакла: „Но, аутоцензура, страх од сутрашњице, однос друштва према Институту, а и повијести, био је крајње неохрабрујући, јер економска повијест показује да је живот људи изнад политичких препуцавања и да би политика требала бити у орга-

низацији gospodarства а не обрнуто, као што је то било у нашој земљи” (стр. 128). Потом нам се намеће компарација са историографијом у Србији и другим бившим југословенским републикама. Отвара се питање шта је била специфичност Хрватске, а шта је био процес који се одигравао у целој Југославији, односно на целом постјугословенском простору. Коначно, током читања смо континуирано упоређивали сопствена искуства и сопствене ставове са горенаведеним стручњацима који су углавном стварали у периоду када су услови за истраживање и писање били знатно другачији у односу на садашњост.

Колеге Петрић и Бранђолица су успели да, упркос великом броју података на малом простору, изграде причу. Поред података, они су износили и своје закључке које су често поткрепљивали и квантитативним подацима. Књига се чита без тешкоћа и заинтересовани читаоци за кратко време могу доћи до једне заокружене слике о теми ове књиге. Читаоцима ове публикација може пружити корисне садржаје и теме за размишљање не само о економској историји и историји економске историје на простору Хрватске, већ и уопште о занату историчара и методологији историјске науке.

Иако је књига недавно објављена, већ је привукла одређену пажњу научне заједнице и шире јавности. На порталу *Historiografija.hr* Петар Маркуш (Филозофски факултет у Загребу) објавио је један опширан

осврт на ову публикацију. Поред неких ситних детаља које критикује, он је нагласио да је главни недостатак ове књиге тај што аутори нису истицали резултате до којих су долазили истраживачи економске историје у својим делима. Наравно, простора за наставак истраживања (увек) има. Поводом објављивања овог дела одржан је у јуну 2024. године и један научни скуп на Филозофском факултету у Загребу –

Дан економске историје: Међународни научни скуп поводом објављивања књиге Хрвоја Петрића и Томислава Бранђолиће „Економска збиља је црвена нишковијести: хрватска историографија и економска историја”. Књига је представљена и на „Клиофесту” у Загребу (мај 2024).

Никола КОНЕСКИ

Владимир Рибич. *Политичка мобилизација у Србији од 1987. до 1992. године.* Београд: Архипелаг, 2023, 392.

Шта је проузроковало политичке акције српских комуниста, спроведене приликом „Антибиро-кратске револуције”? На који начин су они легитимисали та политичка деловања? У чему се садржала политичка мобилизација тек формираних партија српске опозиције, којом су настојале да се профилишу као алтернатива и противтежа владајућем режиму? Која вредносна уверења су пратила њихову политичку мобилизацију, на чијим су темељима градиле своје партијске програме у годинама непосредно након оснивања? Управо постављена питања чине и главне теме покренуте на страницама изложене монографије Владимира Рибича, коју је 2023. године објавила београдска издавачка кућа Архипелаг.

Владимир Рибич је редовни професор на Одељењу за етнологију и антропологију Филозофског факул-

тета Универзитета у Београду. У периоду од 2015. до 2018. године вршио је и дужност председника Савета тог факултета. Кључне сфере научног интересовања Владимира Рибича представљају политичка антропологија, историја примењене антропологије и теорија светског система. До сада је објавио неколико научних монографија, а уредник је и зборника радова под насловом *Антропологија и социјализма*. Поред тога, члан је Етнолошко-антрополошког друштва Србије (ЕАДС).

Примарни циљ којем аутор стреми јесте да пружи анализу политичке мобилизације у Србији од 1987. до 1992. године. Најпре, он настоји да представи и објасни политичку мобилизацију спроведену од стране српских комуниста између 1987. и 1989. године, током „Антибиро-кратске револуције”. Потом, тежи и критичком